

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta

30.4.2008

Opetusministeriö
Kirjaamo

Asia **TASA-ARVOASIAIN NEUVOTTELUKUNNAN LAUSUNTO**
“NELIPORTAINEN TUTKIJANURA” –RAPORTISTA

Opetusministeriön viime vuosien toimet tutkijanuran kehittämiseksi ovat tervetulleita. On tärkeää kehittää järjestelmää niin, että voidaan yhtäältä taata kyvykkäimmän ja motivoituneimman tutkijapotentiaalin tunnistaminen ja rekrytoiminen. Toisaalta on tärkeää taata tutkijoiden pysyminen tutkijanuralla luomalla mielekkäät ja ennustettavat työskentelyolosuhteet ja uralla etenemisen mahdollisuudet. Naisten tutkijanuralla kohtaamia haasteita ja heidän tukemistaan on käsitelty aikaisemmissa ministeriön raporteissa, mutta nyt lausuntokierroksella olevassa toimenpideohjelmassa nämä asiat mainitaan vain hyvin lyhyesti.

Opetusministeriön Neliportainen tutkijanura –raportissa esitetystä neliportaisesta uramallista on runsaasti myönteisiä piirteitä kuten uran ennakoitavuuden ja järjestelmän läpinäkyvyyden lisääminen, uravaiheiden selkiyttäminen sekä sektorien välisen liikkuvuuden edistäminen. Läpinäkyvyyden ja ennakoitavuuden lisääminen edistää kaikkien tutkijoiden, mutta erityisesti naisten, uraa. Alimman uraportaan nimeäminen ”nuoremmaksi tutkijaksi” aiemmin esitetyn ja paljon kritisoidun ”tutkijakoulutettavan” sijaan on niin ikään kannatettavaa, koska koulutettava-termi luo tarpeettoman passiivisen mielikuvan uravaiheen työn sisällöstä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta tarkastelee tässä lausunnossaan raporttia erityisesti sukupuolten tasa-arvon ja naisten tutkijanuran näkökulmista. Neuvottelukunta katsoo, että on erittäin ongelmallista ja valitettavaa, että tutkijanuraa tarkastellaan raportissa lähes täysin sukupuolineutraalisti. Näin tehdään siitä huolimatta, että laajan tutkimus- ja tilastotiedon pohjalta on osoitettavissa, että sukupuoli liittyy tutkijanuralla etenemiseen monin eri tavoin myös tasa-arvokehityksen kärkimaisissa, Suomi mukaan lukien. Sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisen periaate, joka on hyväksytty valtionhallinnossa tärkeäksi periaatteeksi, ei raportissa toteudu. Silloin kun sukupuoleen kiinnitetään huomiota, raportin yleinen sävy on abstrakti. Se johtaa siihen, että konkreettisia toimia naisten tutkijanuran edistämiseksi ei raportissa juurikaan esitetä, vaikka sekä ongelmista että erilaisista ratkaisumalleistakin on saatavilla runsaasti tietoa.

Naiset kouluttautuvat tutkijoiksi Suomessa lähes yhtä usein kuin miehet. Erityisesti nuoremmissa tutkijakohorteissa naisten osuus on kasvanut, mutta heidän uralla etenemisensä erityisesti tohtorintutkinnon jälkeen on tutkitusti vitkaisempaa. Tähän on useita syitä. Tärkeimpiä niistä ovat naisten tutkijanuralla edelleen kohtaama syrjintä ja piilosyrjintä, naisille tiedeyhteisössä tarjolla olevan sosiaalisen tuen ja kannustuksen vähäisyys, samaa sukupuolta olevien esikuvien ja roolimallien puute, naisten jääminen epävirallisten ja virallisten yhteistyöverkostojen ulkopuolelle tai marginaaliin, sekä tutkimustyön ja perheen yhteensovittamisen ongelmat, jotka edelleen ovat pääosin naisten harteilla.

Rekrytointipohja tutkijanuralle naisistuu: naisten osuus väitelleistä on jatkuvasti kasvanut. Vuonna 2007 puolet kaikista tohtorintutkinnon suorittaneista oli naisia. Naisten eteneminen professorikuntaan eli neljännelle uraportaalille on kuitenkin erityisen hidasta. Vuonna 2007 professorikunnasta 23.5% oli naisia, mikä oli samaa tasoa kuin naisten osuus väittelijöistä 80-luvun alkuvuosina. Vuonna 2007 luonnontieteiden professoreista oli naisia vain 14 %, eli osuus oli samalla tasolla kuin naisten osuus luonnontieteessä väittelijöistä kolmekymmentä vuotta sitten. Vuonna 2007 lääketieteen professoreista oli naisia 18 % eli osuus oli samalla tasolla kuin naisten osuus lääketieteessä ja kirurgiassa väitelleistä kolmekymmentä vuotta sitten.

Ongelmallista esitetystä tutkijanuramallissa on kutsumenettelyn lisääminen kolmannella portaalla. Kutsumenettelyn yleistyminen professuureissa 1990-luvulla osoittautui selvästi edullisemmaksi miehille kuin naisille. Ns. hallitun määräaikaisuuden hyväksyminen portaiden kahdella alimmalla tasolla (5-15 vuotta määräaikaaisuutta) on taas ristiriidassa muun työelämän kanssa. Paitsi että määräaikaisuus on usein erityisesti naisten ongelma, sillä on myös merkittäviä sukupuolivaikutuksia, joihin raportissa ei kiinnitetä mitään huomiota.

On ilmeistä, että tutkimusjärjestelmämme ei nykyisellään hyödynnä täysipainoisesti tutkijakoulutettujen naisten kapasiteettia. Sukupuolineutraalin lähestymistavan vuoksi raportissa ei kuitenkaan esitetä lainkaan naisten tutkijanuraa tukevia erityistoimenpiteitä, vaan tyydytään uuden tutkijanuramallin yleiseen vakiinnuttamiseen. Toimenpiteitä hahmoteltaessa ei myöskään oteta huomioon, että niillä voi olla merkittäviä sukupuoleen liittyviä ulottuvuuksia, ja että tasa-arvolaki mahdollistaa naisten asemaa työelämässä edistävät väliaikaiset positiiviset erityistoimet, esimerkiksi vain naispuolisille tutkijoille kehitetyt tukimuodot.

Yhtenä esimerkkinä raportin ongelmallisesta sukupuolineutraalisuudesta voidaan ottaa kansainvälinen liikkuvuus, jota halutaan lisätä. Liikkuvuudella on sukupuoleen liittyviä reunaehtoja, jotka on tärkeää ottaa huomioon, kuten esimerkiksi Suomen Akatemia on jo ansiokkaasti tehnyt. Suomessa väitellään vanhempana kuin monissa muissa Euroopan maissa mikä vaikuttaa todennäköisesti liikkuvuushalukkuuteen. Perheellisten ja asuntovelallisten liikkuvuuden organisoiminen on usein varsin haastavaa. Tutkijoiden perheellisyyden huomioon ottaminen sekä perheellisten tutkijoiden ja tutkijapariskuntien liikkuvuuden helpottamisen tulisi olla itsestään selvänä lähtökohdana liikkuvuutta tukevia toimenpiteitä suunniteltaessa.

Toisena esimerkkinä toimenpiteiden sukupuolineutraalista tarkastelusta on alaluku urasuunnittelusta ja työelämäyhteyksistä. Siinä yhteydessä olisi ollut luontevaa ja relevanttia käsitellä tutkijanuralla oleville naisille suunnattuja erityistoimia, joita on käynnissä runsaasti useissa EU-maissa, erityisesti Ruotsissa. Myös Suomessa näitä on jonkin verran, esimerkiksi mentoroinnin erilaiset muodot. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ehdottaakin, että yhtenä konkreettisena toimenpiteenä naisten tutkijanuran tukemiseksi opetusministeriö rahoittaa valtakunnallisen mentoriohjelman perustamisen tutkijanaisille osana urasuunnittelun kehittämistä.

Opetusministeriön tulosohtaus tutkijanuran kehittämisessä tarjoaa mahdollisuuden tutkijanuran tarkasteluun myös tasa-arvonäkökulmasta. Tulosohtaukseen tulee liittää tutkijanuran jatkuva tarkastelu ja seuranta sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, erityisesti kolmos- ja nelosportaan kohdalla. Tämä on erityisen tärkeää näiden portaiden tehtävien muuttuessa entistä monimuotoisemmiksi.